

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5/1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ҳам хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

5/1-сан 2024
сентябрь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Асқарбай НИЯЗОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Сапардурды АБАЕВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Сафо МАТЧОН
Мавлюда АЧИЛОВА	Шукурулло МАРДОНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Гулзабира БАБАШЕВА
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Интизар АБДИРИМОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Раъно ОРИПОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Умида БАХАДИРОВА	Норим РАХМАНОВ
Фархад БАБАШЕВ	Муқаддас РАХМАНОВА
Ботир БОЙМЕТОВ	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Гулзода БОЙМУРОВОДА	Феруза САПАЕВА
Шахло БОТИРОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Комил ГУЛЯМОВ	Қаххор ТУРСУНОВ
Маманазар ДЖУМАЕВ	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Дилдора ДАВРОНОВА	Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Саодат ТОШТЕМИРОВА
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Шохида ИСТАМОВА	Амангелди КАМАЛОВ
Умида ИБРАГИМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Азамат КАМАЛОВ	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Джавдод ПЎЛАТОВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Умид ХОДЖАМҚҰЛОВ
Пердебай НАЖИМОВ	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ АДЕБИЯТ

Отениязова Х. Е. Дуньяның фольклорлық-тиллик картинасында «үй» концепти (Қарақалпақ фольклоры материаллары мысалында)	7
Aytbayev D.T. Lingvistik belgining ichki va tashqi tuzilishi o'rtasidagi munosabat	14
Kabulova D., Salomova G. Connection of phonetics with other sciences	19

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Sabirova M., Il'yasova Z. Xalq og'zaki ijodi orqali oilada farzandlarni kitobxonlikka tarbiyalash	26
Саби́рова М.Г. Тоҳир Малик асарларида оилавий тарбия масалалари	30
Shodmonova S.M. Differensial ta'lim va uning o'ziga xos jihatlari pedagog olimlar nigohida	34
Qo'chqarov D.U. Professional ta'lim tizimi o'quvchilarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish	40
Aliqulov A. Ta'limda SMART texnologiyalarni qo'llash muammo va yutuqlari	45
Ismatova Sh. Raqamli pedagogik ta'limda zamonaviy baholash texnologiyalar	52
Mirzukurlov M.M. O'quvchilarda kreativ kompetensiyani rivojlantirishda o'qituvchining roli	56
Meliboyev A.R. Raqamli iqtisodiyot sharoitida professional ta'lim tizimi pedagoglarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish	62
Siddiqova S. G'. Ish beruvchilar va ta'lim muassasalarining ijtimoiy hamkorlik munosabatlari	68
Матякубов К.К., Тошкенбоева К., Усмонова Н., Таджидинова М. МДХ мамлакатларида технологик таълим тараққиёти	74
Матякубов К.К. Касбга йўналтириш ишининг мактаб системаси	81
Xalmatov L.N. Ta'lim-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish va pedagog xodimlar kasbiy mahoratini oshirish tizimi samaradorligini oshirishning tashkiliy pedagogik asoslari	87
Voxidov E.R. Darsda nazariya va amaliyot uyg'unligi fizika ta'limi sifatini kafolatlovchi asosiy omil	91
Abdraimova B.B. Bo'lajak biologiya o'qituvchisi diagnostik faoliyatining tabiiy yo'nalishlari	101
Тошманов Н. Мактаб биология дарсларида термин – атамалардан фойланиб ўзлаштириш самарадорлини ошириш йўллари	107
Abdurasulov J. Harbiy ta'lim jarayoniga pedagogik va psixologik texnologiyalarni joriy etish	116
Janbayeva M.S. Talabalarining kasbiy mobilligini shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar	121
Aytbayeva G.Ye. Bag'rikenglik inson faoliyatini tartibga soluvchi axloqiy tamoyildir	127
Fayziyeva X. O'quvchilarda nutqiy-me'yoriy axloqni shakllantirish usullari	132
Shonazarova S.R. O'quv jarayonida geografik tushunchalarni falsafiy aksiologik yondashuv asosida takomillashtirish mazmuni	138
Qulmo'minov O'S. Ona tili o'qitishda o'quvchilarning kreativ ko'nikmalarini modellashtirish vositasida rivojlantirish	144
Исмайллов А.С. Таълим муасссаларида ёшларни миллий қадриятлар руҳида тарбияловчи парадигмалар	150
Qunnazarov A.Q. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining dars jarayonida pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish	157
Esonturdiyev M.N., Qaynarova I.V. Talabalarda o'z-o'zini rivojlantirish va pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish usullari	164
Musurmonov R. O'quvchilarning darslarni o'zlashtirmasligiga nima sabab?	174
Kurbanova A.T. San'at ta'limida raqamli transformatsiyani joriy etish dolzarb pedagogik muammo sifatida	178

TALABALARDA O'Z-O'ZINI RIVOJLANTIRISH VA PEDAGOGIK KOMPETENTSIYALARNI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Esonturdiyev M.N.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Qaynarova I.V.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Таянч сўзлар: o'z-o'zini rivojlantirish, pedagogik kompetensiya, kasbiy kompetensiya, kasbiy ta'lim.

Ключевые слова: саморазвитие, педагогическая компетентность, профессиональная компетентность, профессиональное образование.

Key words: self-development, pedagogical competence, professional competence, professional education.

Резюме:

Ushbu maqolada ko'rib chiqilayotgan muammoning dolzarbligi O'zbekistonda pedagogik ta'lim paydo bo'lgan vaziyat bilan bog'liq. Maqolada talabalarning pedagogik kompetentsiyasini o'z-o'zini rivojlantirish motivatsiyasini shakllantirish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetentsiyasini shakllantirish jarayonining asosiy shartlari ko'rib chiqiladi..

Резюме:

Актуальность рассматриваемой в данной статье проблемы связана с ситуацией, в которой возникло педагогическое образование в Узбекистане. В статье рассматриваются условия, необходимые для формирования мотивации к саморазвитию педагогической компетентности студентов. Также рассмотрены основные условия процесса формирования педагогической компетентности будущих учителей.

Summary:

The urgency of the problem considered in this article is related to the situation in which pedagogical education appeared in Uzbekistan. The article examines the conditions necessary for the formation of motivation for self-development of pedagogical competence of students. Also, the main conditions of the process of formation of pedagogical competence of future teachers are considered.

Hozirgi paytda oliy ta'lim rivojlanishi yangi bosqichlarni bosib o'tmoqda. Bu haqiqatdan kelib chiqadi. Xalqaro maydondagi barqarorlik va obro'-e'tibor birinchi

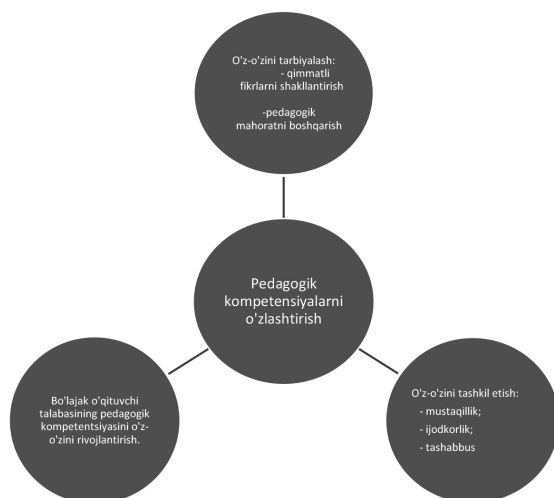

navbatda davlatdagi ta'lim tizimining ishlash sifati va xususan, ko'rsatilayotgan ta'lim xizmatlarining sifati bilan bog'liq.

Oliy ta'lim tizimiga qo'yiladigan asosiy talab uning jamiyat taraqqiyoti istiqbollari talablariga to'liq mos kelishidir. Bunday sharoitda davlat ta'lim xizmatlari sohasidagi siyosatni tartibga soluvchi, ishlab chiquvchi va boshqaruvchi sifatida harakat qilishi kerak (White, 2009). Uning asosiy vazifasi ta'limni boshqarish tizimida ma'muriy vertikalni, monitoring tizimini va sifat tizimini shakllantirishdan iborat (Hernon & Dugan, 2004). Bugungi kunda allaqachon rivojlangan ijodiy konstruktiv-konstruktiv va ma'naviy-shaxsiy tajriba bilan hayotga kiradigan bitiruvchiga talab mavjud. Ushbu talablar mutaxassisning raqobatdoshligini shakllantirishga, ijodkorlikni shakllantirishga, ya'ni inson o'z tajribasi qismlarini birlashtira oladigan kabi fazilatlarga yo'naltirilgan kompetensiya yondashuvi g'oyalariga mos keladi va yangi narsani sintez qiladi.

O'zbekiston kasb-hunar ta'limi tizimini modernizatsiya qilish, avvalambor, yo'naltirilgan yo'naltirishda ifodalangan. Bugungi kunda kasb-hunar ta'limi maqsadi - tegishli darajadagi va profildagi malakali ishchini tayyorlash; mehnat bozorida raqobatbardosh, vakolatli, mas'uliyatli; o'z kasbidan mohirona foydalangan va shu bilan bog'liq faoliyat sohalariga yo'naltirilgan; doimiy kasbiy o'sishga, ijtimoiy va professional harakatchanlikka tayyor. Zamonaviy ta'lim haqiqati bo'lajak o'qituvchilarning yangi bosqichiga o'tish va pedagogik tayyorgarlikni talab qiladi. Turli tashkilotlar va mualliflar tomonidan asosiy kompetentsiyalar bo'yicha nashrlarning tahlili o'qituvchilarning quyidagi asosiy vakolatlarini ochib beradi: kommunikativ, madaniy, axborot, intellektual va pedagogik. Ularning barchasi o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiradi (Gourier, 2010). Bugungi kunda umumiy va kasbiy pedagogik kompetentsiyalarni shakllantirish etarli emas. Bo'lajak mutaxassis uchun o'zining kasbiy rivojlanishining sub'ekti bo'lishi kerak. Va natijada, bo'lajak o'qituvchilarga dars berishda pedagogik kompetentsiyaning o'zini o'zi rivojlantirish muammosini hal qilishni tashkil etish muhimdir.

O'qitish usullari. Har bir talaba - bo'lajak o'qituvchi o'zini o'zi rivojlantirish zarurligini tushunishi kerak. Pedagogika universitetning vazifasi bu maqsadni amalga oshirish uchun sharoit yaratishdir. Ko'pincha talabalar o'z-o'zini rivojlantirishni tashkil qilish muammosiga duch kelishadi: chunki bu qaerdan boshlash kerakligi aniq emas yoki tanlangan o'z-o'zini rivojlantirish yo'llari qiyin, qiziqmaydi va qiziqish uyg'otmaydi, tez natija bermaydi. O'z-o'zini rivojlantirish usullarini bilish, kasbiy o'sish uchun o'rtacha kuchli turtki bo'lsa ham, talabalar – bo'lajak o'qituvchilarning ushbu faoliyatini boshlash va qo'llab-quvvatlashga imkon beradi. Ushbu ishning asosiy printsiplari - mavjud barcha imkoniyatlarni malaka oshirish uchun ma'lum manba sifatida ko'rib chiqish, so'ngra ushbu

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyasining o'z-o'zini rivojlantirish asoslari.

1-Shakl. Pedagogik kompetensiyani o'z-o'zini rivojlantirish.

resurslardan qobiliyatlari va malakalarini rivojlantirishda foydalanish imkoniyatlarini izlashdir. Umuman olganda, bu o'z-o'zini rivojlantirish uchun asos bo'ladi.

Bo'lajak o'qituvchining pedagogik kompetensiyasini o'z-o'zini rivojlantirishni pedagogik universitet talabasining psixologik va pedagogik bilimlarni o'z tashabbusi bilan egallashga, kasbiy qobiliyatlarini, pedagogik qobiliyatlarini va kasbiy ahamiyatga ega fazilatlarini oshirishga qaratilgan ongli faoliyati deb ta'riflash mumkin (1-Shakl). (Gebre va boshq., 2014; Mirzagitova, 2014).

Bo'lajak o'qituvchining pedagogik kompetensiyasini o'z-o'zini rivojlantirishni faollashtirish uchun maxsus usullar, uslublar, texnologiyalar majmuasi zarur. Barchaga eng qulay bo'lgan ayrimlarini ko'rib chiqamiz.

1) Pedagogik kompetensiyani o'z-o'zini boshqarish:

- zamonaviy pedagogika, metodika, ta'lim tizimlarini boshqarish, shuningdek ta'lim mazmuniga kiritilgan yangiliklarni baholash. Ushbu baholarni olish uchun bilim testlari, amaliy topshiriqlar va amaliy holatlardan foydalanish mumkin. Olingan hisob-kitoblarga asoslanib, so'nggi vaqt ichida kasbiy vakolatdagi o'zgarishlarning mohiyati to'g'risida to'g'ri xulosa chiqarish muhimdir.
- Shaxsiy professional muhim pedagogik fazilatlarini baholash, masalan, tanqidiylik - o'z-o'zini tanqid qilish, ishonch - ishonchsizlik, qaramlik - mustaqillik. Ushbu fazilatlarini o'ziga xos shaxsiy testlar, anketalar, muhim professional vaziyatlarda o'z xatti-harakatlarini o'z-o'zini tahlil qilish yordamida baholash mumkin. Nafaqat ba'zi bir fazilatlarini o'lchash, balki qaysi taraqqiyotda (ijobiy dinamika) kuzatilayotganini va nimada yo'qligini aniqlash ham muhimdir.

• kompetensiyaning ijobiy dinamikasi va yo'qligining sabablarini aniqlash: bu keyingi sinf uchun o'z ustida ishlash rejalarini aniqlashtirish va konkretlashtirishga imkon beradi.

O'z-o'zini boshqarish vakolati - bu nafaqat introspektsiya yordamida, balki yuqori sifatli vositalar yordamida ham doimiy emas, balki vaqti-vaqti bilan amalga oshirilishi kerak bo'lgan protsedura.

Ijoiy natija talabaning shaxsiy kundaligini yuritishi bilan beriladi, unda o'z-o'zini rivojlantirish rejasi va vazifalari, shuningdek erishilgan natijalar qayd etiladi.

2) Ishdagi va o'zidagi o'zgarishlarni inventarizatsiya qilish. Har chorakda yoki kamida olti oyda bir marta o'tkazilishi kerak bo'lgan protsedura. Uning mohiyati, bir tomondan, bajarilgan ishning vazifalari, mazmuni, talablaridagi barcha o'zgarishlarni hisobga olish, tahlil qilish va tizimlashtirishda, ikkinchi tomondan, bu davrda o'z shaxsiyati va pedagogik vakolatida sodir bo'lgan o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Ushbu taxminlar ularning bir-biriga qanchalik mos kelishini aniqlashga imkon beradi. Ushbu protseduraning mohiyati hal qilinayotgan vazifalarga doimiy ravishda o'zgarib turadigan talablarning kasbiy tayyorgarligini oshirishdir.

3) Boshqalardan o'rganish qobiliyati. Qiziqarli ma'lumotlar, foydali bilimlar, yangi tajribalar bo'lishi mumkin bo'lgan turli vaziyatlarda yangi narsalarni topish va o'zlashtirish maqsadlarini yaratish. Motivatsion maqsadlarni boshqarish tadqiqotlarda, konferentsiyalarda, pedagogik ishlarda, ayniqsa o'qitish va rivojlantirishning maxsus uyushtirilgan shakllarida ishlashda ham yuqori darajada rivojlanish samarasini beradi. Boshqalarning yordami bilan o'z-o'zini rivojlantirishning bunday maqsadiga hind falsafasining qadimgi ta'limotlaridan birining quyidagi so'zlari misol bo'la oladi: "Har qanday boshqa odam siz undan foydali narsani o'rganishingiz mumkin bo'lgan o'qituvchidir".

4) Ideal pedagogik portretni modellashtirish. O'zining kasbiy va psixologik xususiyatlarini bir muncha vaqt ichida (masalan, o'tgan hafta) yoki har qanday muhim vazifani hal qilishda namoyon bo'lgan eng yorqin va ijobiy xususiyatlar shaklida yaratish tartibi. Grafik modellardan foydalanish yaxshiroq. Bunday holda, pedagogik portret qisqa og'zaki belgilar bilan sxematik rasmga o'xshaydi. Ushbu protsedura vaqti-vaqti bilan amalga oshirilishi kerak, shu bilan birga talaba – bo'lajak o'qituvchisi boshqacha ko'rinishga ega bo'ladi va shunga muvofiq uning pedagogik portreti sezilarli darajada farqlanadi.

Ideal modelni tuzgandan so'ng, siz u bilan ishlashingiz kerak. Olingan portret oldingisi bilan taqqoslash uchun foydalidir, siz "kosmetik" o'zgarishlarni belgilashingiz, tuzatishlar kiritishingiz, tasodifiy va doimiy chiziqlarni ta'kidlashingiz mumkin. Pedagogik fazilatlar va malakalarni vizualizatsiya qilish ularni aniqroq tushunishga, ulardan yaxshiroq foydalanishga va boshqarishga imkon beradi.

5) O'qitish motivatsiyasini rivojlantirish. Bu erda quyidagi o'z-o'zini motivatsiya qilish usullari tavsiya etiladi:

- istiqbolli maqsadlarga erishishga intilish;
- Shaxsiy harakatlaringiz uchun asosiy javobgarlikni o'z zimmangizga oling. Inson o'zini tutishining sababini qanchalik ko'p his qilsa, u o'z harakatlarida shunchalik mustaqil va faoliyatga qo'shgan hissasi qanchalik yuqori bo'lsa, shuncha g'ayrat va qoniqish hosil qiladi;
- Pedagogik kompetensiyani rivojlantirish bilan cheklanib qolmang. Faqatgina professional sohaga yo'naltirilgan insonning bitta "motivatsion yo'nalishi" zamonaviy mutaxassislar uchun qabul qilinishi mumkin emas. Siz dunyoqarashingizni kengaytirishingiz, ijodiy qobiliyatlaringizni rivojlantirishingiz kerak. Shaxsning ijodiy salohiyatini shakllantirish zamonaviy jamiyat uchun ham, uning alohida elementlari uchun, xususan ta'lim tizimi uchun dolzarb muammolardan biridir. Bu, ayniqsa, 21-asrning raqobatbardosh o'qituvchisi uchun to'g'ri keladi.

6) aks ettirish qobiliyatiga ega bo'lish

Refleksiya - bu o'qituvchining samaradorligini oshirishning universal ichki mexanizmlaridan biri: u qabul qiladigan qarorlar, o'quvchilarning sinfdagi o'zini tutishi, umuman maktabdagi ishi, shuningdek, o'zining rivojlanishi.

Refleksiya - bu inson tomonidan uning istaklari, maqsadlari, intellektual harakatlari, tajribalari va ma'nolarini bilish va o'zini o'zi boshqarish jarayoni.

Aks ettirishning asosiy vazifasi inson tomonidan o'zi tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatni uning individual elementlari (omillar, maqsadlar, vositalar) va ajralmas butun (faoliyat funktsional qismni tashkil etuvchi ajralmas shakllanish sifatida) to'g'risida to'liqroq va aniqroq tushunishni ta'minlashdir. barcha faoliyat turlari). Ko'zgu natijalari sizning shaxsiy xulq-atvoringizni aniqroq baholashingiz va yaxshiroq qarorlar qabul qilishingizga imkon beradi.

Refleksiya odamda tafakkur va ongning ma'lum darajada rivojlanishi natijasida vujudga keladi. Tashqi ko'rinishi tufayli faoliyat va shaxsning individual tarkibiy qismlari, shu jumladan fikrlash o'z-o'zini bilish ob'ektiga aylanadi: ularning istaklari, maqsadlari haqida, ma'lum bir bayonot yoki hissiy reaksiya, ichki holat haqida fikrlar paydo bo'ladi, natijada shaxs rivojlanadi. Kasbiy faoliyatda shaxsiyat bilan bir xil bo'ladi. Shaxs faoliyatining mazmuni aks ettirish bilan qanchalik ko'p qamrab olinsa, uning rivojlanish samarasi shunchalik yuqori bo'ladi.

Ko'zgu inson uchun har qanday faoliyatda katta ahamiyatga ega. Ammo bu murakkab intellektual ishlarda va uning shaxslararo va guruhlarining o'zaro aloqalari bilan ajralib turadigan turlarida alohida rol o'ynaydi. Bularga, shubhasiz,

o'qitish faoliyati kiradi. Shuning uchun o'qituvchi ham intellektual, ham ijtimoiy aks ettirishning yuqori qobiliyatlariga ega bo'lishi kerak.

O'qituvchining aks ettirish qobiliyati quyidagi kasbiy faoliyat turlarida to'liq namoyon bo'ladi:

- pedagogik vaziyatni baholashda;
- ta'rifga ko'ra, shakllantirish, maqsadni tanlash;
- pedagogik muammolarni tahlil qilishda, qaror qabul qilishda;
- shaxslararo yoki guruhliy o'zaro aloqalardagi munosabatlar va harakatlarni belgilashda, shuningdek umuman pedagogik xatti-harakatlar strategiyasi va taktikasini tanlashda.

Ko'p hollarda, bir tomondan, pedagogik faoliyatning holati va mazmuni, boshqa tomondan, aql va shaxsiyatning ko'plab ichki fazilatlarini aks ettirish darslariga hissa qo'shmaydi va hatto ularga to'siqlar ham yaratmaydi.

Pedagogik faoliyatda aks ettirishga nima sabab bo'ladi? Birinchidan, aralashuv:

- O'qituvchi nazarida talabalar jamoasining maqsadlari va strategiyalarining etishmasligi;
- xatti-harakatlarning stereotiplari va shakllari;
- O'qitishning obro'li uslubi va uslublari va talabalar bilan aloqa qilish;
- Qo'rquv (jazolash, rad etish, maktab ma'muriyati talablarini bajarmaganlik);
- javobgarlikning yo'qligi (to'liq bo'lmagan yoki rasmiy);
- Kasbiy vakolat darajasining pastligi;
- psixologik himoyaning ibtidoiy mexanizmlari;
- aql-idrokni cheklash;
- ongning rivojlanish darajasi etarli emas (o'z-o'zini hurmat qilishning etarli emasligi, farqlanmagan o'z-o'zini hurmat qilish).

Ushbu aralashuvlarni minimallashtirish o'qituvchilarning kasbiy o'sishi uchun rivojlanayotgan muhitni yaratish usullaridan biridir. Mumkin bo'lgan muammolarni bilish va bunday qiyinchiliklarning oldini olishni nazorat qilish bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik muvaffaqiyatining kalitidir.

Bo'lajak o'qituvchilar uchun aks ettirishni rivojlantirish bo'yicha trening sifatida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqilgan:

1) Muhim voqealar, qiyin vaziyatlar va asosiy qarorlardan so'ng harakatlar tahliliga qaytish kerak.

2) Har bir mashg'ulot kuni va natijada ish kuni retrospektiv tahlil bilan yakunlanishi kerak.

3) Siz o'zingizning g'oyalaringizni, boshqa odamlar haqida shakllangan baholarni tekshirishingiz kerak. Ular qanchalik to'g'ri, qaerda aniq emas, nega ular noto'g'ri?

4) o'rtoqlar va hamkasblar bilan pedagogik vaziyatlarni muhokama qilish muammoni tashqi kuzatuvchilar yoki ishtirokchilar ko'zlari bilan ko'rib chiqish uchun foydalidir.

5) Sizga o'xshamaydigan, siz har doim ham tushunmaydigan, ko'pincha boshqa nuqtai nazarga ega bo'lgan odamlar bilan aloqa o'rnatish - bu aks ettirishni faollashtirish va tushunishda muvaffaqiyatga erishish yana bir aks etuvchi pozitsiyani ishlab chiqishdir. Boshqasini tushunishga urinishdan qo'rqmang, bu ular bilan rozi bo'lishni anglatmaydi, ammo bu yaxshiroq echim topish uchun shart yoki hech bo'lmaganda muvofiqlashtirilgan.

3. Natijalar.

Pedagogik kompetentsiyani o'z-o'zini rivojlantirish usullarini umumlashtirish natijasida biz quyidagi qoidalarni shakllantirdik.

Pedagogik kompetensiyani o'z-o'zini rivojlantirish uchun ichki motivatsiyani shakllantirish qoidalari.

Pedagogik universitetda olib borilgan pedagogik ish tajribasi bir qator qoidalarni taklif qildi, ularning bajarilishi talabalar - bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetentsiyani o'z-o'zini rivojlantirish uchun ichki motivatsiyasini shakllantirishga yordam beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, birinchi navbatda talaba kelajakdagi kasbiy pedagogik faoliyatga qay darajada tayyorligini anglashi zarur. Pedagogik ishning o'ziga xosligi hissiy va shaxsiy ochiqlik kabi xususiyatlarda ifodalanadi; chinakamlik va samimiylilik, his-tuyg'ular va munosabatlarning ifodasi; talabalar bilan birgalikdagi ijodiy faoliyat jarayonida qoniqishga intilish; maksimal darajada ishonitirish va ifodalilikka erishish uchun aniq bir shakl bilan maqbul ishlashga psixologik munosabat va boshqalar. Agar o'qituvchi mehnatga va o'quvchilarga bo'lgan muhabbatni birlashtirsa, u ideal o'qituvchidir. O'quvchilar ustozda ustalikni, mavzuni chuqur bilishni va aniq fikrni hamma narsadan ustun qo'yadilar. Faqatgina o'ziga tegishli bo'lgan ushbu fazilatlarni tushunish va qabul qilishgina talabaga o'qituvchining kasbiy rivojlanishiga ongli ravishda tayyorgarlik ko'rishga imkon berishi mumkin. Pedagogik sohada vujudga keladigan vaziyatlar amaldagi shaxsning pozitsiyasi bilan baholanadi. Harakat yo'nalishini tanlash uning maqsadlariga, qadriyatlar tizimiga, shaxsiy imtiyozlariga bog'liq. Ta'lim jarayonida pedagogik vaziyatlar bilan tanlanish holatlari sifatida tanlanish, ularning predmeti bo'lgan bolaning pozitsiyalari va harakatlarini tahlil qilish, ularning kasbiy ehtiyojlarini shaxsiy o'z-o'zini anglash uchun sharoit yaratadi.

Shuning uchun biz o'zimizni bo'lajak o'qituvchi sifatida tushunish va qabul qilish talabaning kasbiy va pedagogik rivojlanishida muhim omil ekanligini ta'kidlaymiz. Faqat shu asosda o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan kasbiy va individual talablarning barcha boshqa tarkibiy qismlarini qurish mumkin. Va

bu bizning fikrimizcha bir nechta muhim omillarning bajarilishini talab qiladi (1-jadval).

1-Jadval. Talaba - bo'lajak o'qituvchining pedagogik kompetentsiyasini o'z-o'zini rivojlantirish shartlari.

PEDAGOGIK SALOMATNING O'ZINI RIVOJLANTIRISH UCHUN TALABA – BO'LAJAK O'QITUVCHINING ICHKI MOTIVASIYASI		
Qulay ta'lim muhiti; Pedagogik munosabatlarni uyg'unlashtirish	Qiymat yo'nalishlarini shakllantirish: ijtimoiy, psixologik, kasbiy va pedagogik.	Talaba faoliyatini pedagogik boshqarish rolini kamaytirish.
TALABALARNING MUSTAQILLIGI VA IJODI		

Birinchidan, qulay sharoit yaratish va pedagogik jarayonning barcha ishtirokchilari (talabalar, o'qituvchilar, ma'muriyat) o'rtasidagi munosabatlarni uyg'unligini ta'minlash kerak (Oskolkova va boshq., 2012). Ushbu qoida, avvalambor, ta'lim jarayonining gumanistik yo'nalishi printsipligiga tayanishni nazarda tutadi. O'qituvchi talabani tushunishi va uni o'qituvchi topgani kabi qabul qilishi juda muhimdir. Bu talabaga o'zini, uning ichki imkoniyatlari va istaklarini bilish erkinligini ta'minlash uchun zarurdir. O'qituvchi kelajakdagi kasbiy faoliyatni maqsad qilib, o'quvchilarga erkin ochilish imkoniyatini beradigan o'qitish texnikasi va usullaridan foydalanishi kerak (Vankat, 2002). Bu o'qitishni individualizatsiya qilish bilan bir qatorda ta'lim jarayonining maktabdagi ishning haqiqiy sharoitlariga yaqinlashishi bilan ham mumkin (Umumiy Evropa ...).

Ikkinchidan, kasbga mos keladigan qadriyatlarni shakllantirish muhimdir. Qobiliyatning o'sishi qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog'liqdir. Shu sababli, shaxsning qadriyat yo'nalishlarini aniqlash, ularni yanada aniqroq tushunishiga yordam berish, qadriyatlar ziddiyatlarini hal qilish va alternativallarni baholash har qanday vakolatlarni rivojlantirish dasturining asosidir (Raven, 2002).

Ta'lim faoliyatining ustuvor qadriyatlari qatoriga quyidagilar kiradi:

- Ijtimoiy: pedagogik ishning ahamiyati, o'qituvchining o'quvchilar, ota-onalar va jamiyat oldidagi mas'uliyati, o'qituvchining ijodiy o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini kengaytirish;
- Psixologik: hamkasblar va bolalar bilan birgalikdagi ijodkorlik imkoniyati, pedagogik muloqotda o'zini tasdiqlash, bolalarga bo'lgan muhabbat, ijodiy rejalarini o'z-o'zini amalga oshirish imkoniyati, o'z shaxsiyatini ochib berish;
- Kasbiy pedagogik: o'qitish va tarbiyalashning yangi usullari va texnologiyalarini o'zlashtirish imkoniyati, pedagogik mahoratning cheksiz kasbiy o'sishi va o'zini takomillashtirish imkoniyati (Andreev, 2000). Bu omil birinchi navbatda dolzarbroq, chunki aniq qiymat yo'nalishlariga ega bo'lmagan odam konstruktiv g'oyalarni dunyoga tarjima qila olmaydi.

Hozirgi bosqichda rivojlanish yo'llarini tanlashda shubha mavjud bo'lgan, ideallarni izlash bir necha o'n yillar davomida olib borilayotgan jamiyatda o'qituvchi yangi avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik ruhida tarbiyalash uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi kerak. mehribonlik. va dunyo uchun javobgarlik.

Talabalarni pedagogik kompetensiyani o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirishning navbatdagi qoidasi talabalar faoliyatini pedagogik boshqarish ulushinikamaytirishdir (Felder & Brent, 2005). Pedagogik menejment talabalarning foydali tashabbuslarini rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash, ularning ehtiyojlarini ular bilan muhokama qilish, foydali tashabbusni rag'batlantirish, ta'lim muhitida mustaqillik va ijodkorlikni rivojlantirish uchun mo'ljallangan (Oskolkova va boshq., 2012). Shunday qilib, pedagogik faoliyat o'quvchilarning tashabbusi va ijodiga asoslangan holda o'qituvchining ta'lim faoliyatidan (u rejalashtiradi, savollar beradi, vazifalar qo'yadi, baholaydi) ta'lim faoliyatiga o'tadigan tarzda tuzilishi kerak. Bu talabalarning shaxsiy qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda, talabaga pedagogik kompetensiyani rivojlantirish uchun mustaqil vektorni taqdim etgandagina mumkin.

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyasining o'z-o'zini rivojlantirishni tashkil etishning yana bir muhim qoidasi - bu umuman o'z faoliyati uchun javobgarlik pozitsiyasini shakllantirish va xususan ta'lim. Ta'lim jarayonida shunday sharoitlarni yaratish kerakki, uni amalga oshirish o'zini o'zi rivojlantirish uchun javobgarlik kabi muhim shaxs sifatini shakllantirishga imkon beradi. Zamonaviy ta'lim, avvalo, mustaqillik, ijodiy tashabbus va ijtimoiy mas'uliyatni tarbiyalashi kerak, bu bir-birisiz imkonsiz (Cowan, 2012). Ayni paytda mustaqil ijodiy shaxs o'zini o'zi boshqarish asosida qurilgan mustaqil ijodiy faoliyatni shakllantiradi. Bundan tashqari, yanada murakkab va individual ish yanada murakkab va moslashuvchan fikrlash va o'ziga va jamiyatga nisbatan mustaqil munosabatni shakllantirishga yordam beradi.

O'quvchilardan samarali mustaqillikka, ya'ni o'qituvchi tomonidan tizimli nazorat va rag'batlantirmasdan, sinfda, uyda ko'proq mustaqil ishlash qobiliyatiga, ishning ayrim shakllarini va umuman barcha ta'lim faoliyatini tashkil etish qobiliyatiga erishish kerak.

Xulosa. O'zbekistondagi pedagogik universitetlarning ta'lim muhiti bo'lajak o'qituvchining kasbiy malakasini shakllantirish omiliga aylanadi: o'rganilayotgan fanlarning mazmuni nafaqat qiziqarli, balki amaliyotga, haqiqatga yo'naltirilgan bo'lsa; faoliyat shakllari va usullari aniq, mantiqiy va maktab amaliyotida oson qo'llanilishi; o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlar demokratiya va rivojlanayotgan ta'lim turiga asoslanadi; zamonaviy o'quv faoliyatini tashkil etish va o'quvchilarni rivojlantirish uchun moddiy imkoniyatlar mavjud;

o'quv jarayonining turli sub'ektlari bilan o'zaro aloqalar mavjud. Asosiy o'quv maydonchalarini yaratish, ilmiy seminar va konferentsiyalarni o'tkazish, ilmiy laboratoriyalarni tashkil qilish, talabalar, universitet professor-o'qituvchilari, o'qituvchilari va maktab o'quvchilarining qo'shma suhbatlarini o'tkazish. Shu bilan birga, o'qituvchilar tarkibini tayyorlashda nafaqat tashqi omillar, balki ichki omillar ustida ham ishlash muhimdir. Faqatgina tashqi va ichki sharoitlarning uyg'un kombinatsiyasi bilan eng samarali natijaga erishish mumkin: o'qituvchi, zamonaviy, istiqbolli, o'zgaruvchan sharoitlarga oson moslashuvchan, har bir bolada "quyoshni ko'rishga" qodir.

Natijalar. Zamonaviy maktab o'qituvchisini tayyorlash uchun nafaqat umumiy madaniy va kasbiy kompetentsiyani shakllantirish, balki universitetda o'qish paytida kasbiy pedagogik kompetensiyani o'z-o'zini rivojlantirish uchun sharoit yaratish ustida ishlash kerak.

Quyidagi qoidalarga rioya qilingan taqdirda bu mumkin:

- Ta'lim jarayonini faqat bo'lajak o'qituvchilarning o'quv jarayonining barcha ishtirokchilarining uyg'un munosabatlari doirasida qurish;
- bo'lajak o'qituvchilarda qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga, shuningdek yaratilgan qadriyat pozitsiyalariga mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga katta e'tibor bering;
- o'quv jarayonidagi ma'muriy uslubdan voz kechish, o'quvchilarga - bo'lajak o'qituvchilarga ijodiy salohiyatini, shaxsiy tashabbusini ro'yobga chiqarish uchun maksimal erkinlik berish;
- Bo'lajak o'qituvchilarda ularning rivojlanishiga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish, bu kasbiy rivojlanishning eng muhim omili - muvaffaqiyat.

Адабиётлар:

1. Абу Али ибн Сино. Мен англаган дунё / Нашрга тайёрловчи, сўзбоши ва изоҳлар муаллифи Э.Очилов. – Тошкент: Шарк, 2012. – 272 б.
2. Ҳасанбоев Ж., Тўракулов Х., Ҳайдаров М., Ҳасанбоева О. Педагогика фанидан изоҳли луғат. – Т.: “Фан ва технология”, 2008. – 480 б.
3. Andreyev, V. (2000). Pedagogics: Training course for creative self-development. Kazan, Center of innovative technologies.
4. Cowan, J. (2012). Teaching for quality learning at university—By John Biggs & Catherine Tang. British Journal of Educational Technology, 43, E94-E95. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8535.2012.01317_3.x
5. Felder R., & Brent R. (2005). Understanding Student Differences. Journal of Engineering Education, 94(1), 57-72. <http://dx.doi.org/10.1002/j.2168-9830.2005.tb00829.x/pdf>
6. Gebre, E., Saroyan, A., & Bracewell, R. (2014). Students' engagement in technology rich classrooms and its relationship to professors' conceptions of effective teaching. British Journal of Educational Technology, 45(1), 63-96. <http://dx.doi.org/10.1111/bjet.12001>